

Et gammelt kart etter far min, oppmålt 1890, bekrefter at han selv trådte gamle stier og nok visste mer enn han fortalte.

Huusmandspladsen Damyhra

Av Tor Gervin

Dammyra var i familiens glemmebok. Nær sagt alle familier har en slik bok, med sine unike historier som er gått ut av tiden. Helst skyldes det at det ikke lenger er noen til å fortelle dem, andre ganger kan det være fordi familiehistorie bevisst er fortiet. Det var ikke alltid så greit.

Far min fortalte ikke om Dammyra. Han sa i det hele tatt lite om familien bakover i tid, enda vi spurte og han åpenbart visste i alle fall noe. Men jeg minnes mer enn femti år i ettertid at han snakket om Siljan, og at dit skulle det ha kommet en fyr fra Kongsberg. En vag historie om tjuvjakt i Treschow-skauen må ha kommet til siden.

Hvem var det som bodde her – når var det, og hvor lå Dammyra?

Ikke folk før 1818?

De fleste plassene innpå Skauane nord i Siljan ble rydda og bosatt i siste halvdel av 1700-tallet, noen før og en del seinere. På Dammyra vest for Sporevann ser vi ikke folk før Ole Levorsen og Marthe Hansdatter i 1818. De var ikke nødvendigvis de aller første, men verken kirkebøker, folketellingen 1801 eller søk i arkivene tyder på noe annet.

På denne tida var det en ny giv for Fritzøe-verket, som stadig skulle ha folk i arbeid. Noen måtte nødvendigvis rydde plassen sin sjøl, om de skulle ha et sted for seg og sine. Antall husmannsplasser i Slemdal økte fra 50 i 1801 til 75 i 1842, av disse 45 tilhørende Fritzøe, skriver Asbjørn Bakken i sin Siljan-bok. Siljan kommune het Slemdal fram til 1919.

Hvor Ole kom fra, har det ikke lyktes å finne ut av. Ved konfirmasjon 22 år gammel i 1811 og da han giftet seg med Marthe i 1812, skriver presten *Grorøe*. Men dette kan gjerne bare ha vært et sted han var i tjeneste som ungdom, og at han egentlig hadde sitt opphav utenfor Slemdal. Marthe kom fra Bjørndalen, født der i 1793, datter av Hans Torbjørnsen og Gunild Olsdatter.

Vi finner Ole Levorsen som innerst på Seteret i 1816. Han og Marthe befant seg altså lenger ned på den sosiale rangstigen enn husmannen. De bodde bare til leie uten rettigheter av noe slag. Det er nærliggende å skulle mene at Ole og Marthe startet rydding og etter hvert bygging på Dammyra, mens de bodde på Seteret. De to plassene grenset inntil hverandre, og skulle seinere bli drevet som ett bruk.

Ole og Marthe fikk ni barn: Gunhild 1813, Lars 1816, Anne 1818, Hans 1821, Johannes 1823, Ole 1825, Karen 1828, Ingeborg 1831 og Maria 1834.

Alle vokste opp. Det er i seg selv bemerkelsesverdig, i enkle kår på en husmannsplass tidlig på 1800-tallet. Fra 1810 var det krav om koppevaksinerings, for å kunne bli konfirmert og delta i det voksne liv. Men kostholdet var magert, og det var så som så med hygiene.

Understøttelse af fattigcashen

Folketellingen i Slemdal 1846 gir et bilde av hvordan de hadde det på *Huusmandspladsen Damyhra*. Her er de notert med en avling på $\frac{1}{4}$ tønne blandakorn (oftest havre og bygg) og $\frac{1}{2}$ tønne poteter (én tønne = 139 liter), *kreaturhold 1 ku og 3 faar*. Husmannen betalte 8 skilling i skolepenger. Endelig står det at Ole Levorsen *tillige har nydt 1 speciedaler til understøttelse af fattigcashen*.

Sett i forhold til mange barn, plassens jordareal på snaue 44 dekar, hva som ble dyrket, antall husdyr og tette bånd til fattigkommisjonen kan det se ut til at de har hatt enda større utfordringer til livets opphold på Dammyra enn andre plasser innpå Skauane. Belliggenheten var dårlig, og det gikk bare tre generasjoner før plassen ble fraflyttet.

Det var først i 1845 at det kom lover om fattigstellet for byene og landdistriktene, som la grunnlag for et moderne forsorgsvesen. Eldste bevarte protokoll for fattigkommisjonen i Slemdal er fra 1846. Ole Levorsen var blant de ti som i møte 17. januar dette året understøttes med én til tre speciedaler. Åtte andre var på legd. I 1847 og 1848 fikk han påny én speciedaler, men i 1849 *antages Ole Levorsen Dammyren at kunde utgaa af fattigforsørgelse da hans børn nu er vogsne*. Det skulle bli hans siste leveår.

Ser man på utviklingen i pengenes kjøpekraft, blir én speciedaler den gang av Norges Bank omregnet til et sted mellom 160 og 250 kroner i dagens penger. I lønnsutvikling blir det 10 – 20 ganger mer. Men et slikt regnestykke er litt meningsløst. Da Ole Levorsen måtte ha hjelp fra fattigkassa, var det i en tid preget av naturalhusholdning og varebytte. Bedre forståelse gir det kanskje at én speciedaler var hva han kunne tjene på 10 dagers tungt skogsarbeid.

Til Hajern og Amerika

Det er mulig å følge nesten hele ungeflokken et stykke på vei, etter som de i tur og orden forlot barndomshjemmet. Her skal bare nevnes noen.

Hans ble gift med Inger Larsdatter fra Gorningøen og dro til i Sandsvær, der *geheimkonferensraad* Frederik Wilhelm Treschow i 1847 og påfølgende år utvidet sitt skogareal med flere oppkjøp omkring Hajern. Det ga arbeid for Hans, som gjennom livet omtales både som innerst, husmann, forpakter, hogger, skogbetjent og skogvokter. Hans O. Hajerns gravminne kom for en dag i fjor høst, bortgjemt gjennom mange år i uthuset ved Komnes kirke.

Hans O. Hajerns gravminne i Komnes.

Ole O. Stendalens gravminne i Minnesota.

Ole slo seg i lag med Margit Olsdatter. De var først på Stendalen, og utvandret med to barn til Amerika i 1866. Familien reiste med seilskipet *Laurdal* fra Porsgrunn til Quebec, videre til Wisconsin og slo seg senere til som nybyggere med egen farm i Highwater township sydvest i Minnesota. De har mange etterkommere i USA. På Westbrook Lutheran Cemetery står det den dag i dag en gravstøtte til Ole O. Stendalens minne. Flere fra Slemdal og Gjerpen er gravlagt på denne kirkegården.

Johannes overtok ansvaret på Dammyra, da faren døde i 1850. Men allerede i 1858 førte søsteren Karen familiestafetten videre. Hun var gift med Anund Dyresen, av gammel bergmannsslekt fra Sandsvær.

Han kom fra husmannsplassen Klippenberg, som lå på høyre hånd like før man i dag kjører inn på Heistadmoen. Anund Dyresen var en av mange som tok beina fatt og fulgte kongeveien gjennom Langeruddalen (Finnvollidalen) på vestsida av Skrim. Nord for Økteren tok han av mot Slemdal og gikk sannsynligvis enten over Brekke, Gåserudseter og Kollen

eller kanskje like gjerne om Gromstul og Romsdalen. Hos Treschow var det mulig å tjene til livets opphold. I Øvre Sandsvær var det skralt med arbeid. Ved sølvverket på Kongsberg ble produksjonen halvert fra 1840 til 1847.

1861		1862		1863	
Arbeid	Dager	Arbeid	Dager	Arbeid	Dager
Løst 1. del	11	Løst 1. del	8	Løst 1. del	10
Løst 2. del	28	Løst 2. del	10	Løst 2. del	10
Løst 3. del	6	Løst 3. del	3	Løst 3. del	3
Løst 4. del	4	Løst 4. del	10	Løst 4. del	10
Løst 5. del	10	Løst 5. del	8	Løst 5. del	8
Løst 6. del	3	Løst 6. del	10	Løst 6. del	10
Løst 7. del	8	Løst 7. del	3	Løst 7. del	3
Løst 8. del	3	Løst 8. del	10	Løst 8. del	10
Løst 9. del	3	Løst 9. del	10	Løst 9. del	10
Løst 10. del	3	Løst 10. del	10	Løst 10. del	10
Løst 11. del	3	Løst 11. del	10	Løst 11. del	10
Løst 12. del	3	Løst 12. del	10	Løst 12. del	10
Løst 13. del	3	Løst 13. del	10	Løst 13. del	10
Løst 14. del	3	Løst 14. del	10	Løst 14. del	10
Løst 15. del	3	Løst 15. del	10	Løst 15. del	10
Løst 16. del	3	Løst 16. del	10	Løst 16. del	10
Løst 17. del	3	Løst 17. del	10	Løst 17. del	10
Løst 18. del	3	Løst 18. del	10	Løst 18. del	10
Løst 19. del	3	Løst 19. del	10	Løst 19. del	10
Løst 20. del	3	Løst 20. del	10	Løst 20. del	10
Løst 21. del	3	Løst 21. del	10	Løst 21. del	10
Løst 22. del	3	Løst 22. del	10	Løst 22. del	10
Løst 23. del	3	Løst 23. del	10	Løst 23. del	10
Løst 24. del	3	Løst 24. del	10	Løst 24. del	10
Løst 25. del	3	Løst 25. del	10	Løst 25. del	10
Løst 26. del	3	Løst 26. del	10	Løst 26. del	10
Løst 27. del	3	Løst 27. del	10	Løst 27. del	10
Løst 28. del	3	Løst 28. del	10	Løst 28. del	10
Løst 29. del	3	Løst 29. del	10	Løst 29. del	10
Løst 30. del	3	Løst 30. del	10	Løst 30. del	10

Arbeidsliste 1861-1863 viser at Anund Dyresen på Dammyra må ha vært uvanlig allsidig og dyktig.

Nyttig mann for Treschow

Anund Dyresen må ha vært uvanlig allsidig og dyktig, en svært nyttig mann for Treschow. Ei arbeidsliste for årene 1861-1863 forteller om mangesidige oppdrag: Hogst av kulleved (til jernverket), brøtning (tømmerfløting), damarbeid, minering, elveforbedring, tømmerhogst, tømring, muring og skur (antakelig handsagskjæring, godt mulig i Skjærbenklien bortmed Romsdalen).

Påny ble det mange rundt bordet på Dammyra. Anund og Karen ga liv til åtte barn: Anders 1853, Ole 1856, Daniel 1858, Lars 1861, Hans 1863, Gunnild Maria 1865, Anne Lovise 1868 og Berthe Karine 1870. I voksen alder finner vi de gift og bosatt rundt om i Gjerpen - Luksefjell og Øvre Sandsvær. Alle så nær

som Gunnild Maria og Daniel, skjønt også Daniel flyttet etter hvert til Gjerpen.

Ole giftet seg med Karen Tollefsdatter fra Gromstul og slo seg etter hvert til på Listul, ikke langt fra Dammyra. Men ferden til Luksefjell var lang. I 1882 reiste de til Amerika, til Oles onkel Ole. I Minnesota giftet de seg og fikk to barn. Etter bare tre år vendte familien hjem. Ole og Karen kom først til Fjellidalen og så til Listul. Der mistet de i løpet av bare fem dager i mars 1895 tre barn, smittet av meslinger og kikhoste. To ble gravlagt i samme kiste. Ole og Karen satte i alt åtte barn til verden.

Folketellingen 1865 forteller om bedre kår på Dammyra. De høstet dette året $\frac{1}{4}$ tønne bygg, $\frac{1}{4}$ tønne havre og 2 tønner poteter. Familien hadde 3 stort kveg og 2 faar, og måtte ta hånd om *Føderaads-Enken* Marthe Hansdatter.

Kommisjonen for Slemdal fattigdistrikt overtok imidlertid ansvaret for den gamle på Dammyra. I 1867 ble Marthe Hansdatter Dammyra satt på omgangslegd i *Opdalen* og *Skovene*. Fattigkommisjonen ga henne i 1869 1 *Brugt Verkenskjole*, 1 *Særk*, 1 *Lagen*, 1 *Tørklæde*.

Verkenskjole var et vanlig hverdagsplagg på 1800-tallet, av stoff vevet i blanding av ull og bomull. Serk var helst en underkjole eller nattkjole. År om annet fikk Marthe så hun kunne kjøpe seg et par sko.

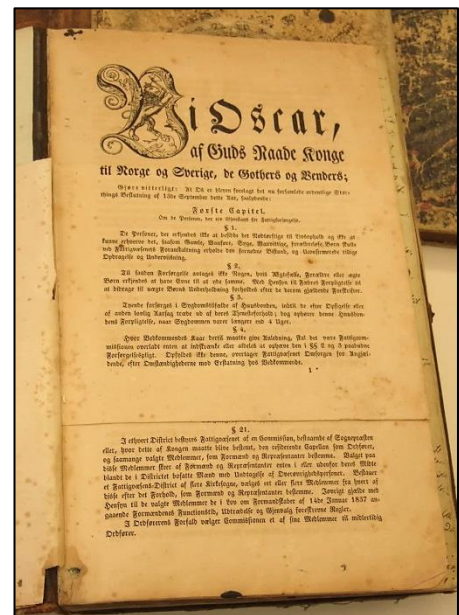
På legd fra gård til gård

Marthe Hansdatter måtte flytte fra hus til hus, med korte opphold på hvert sted. Etter noen år ble hun overført til *Prestegaardslægdet*, inntil hun fra 1874 *overgives til Treschows Forsørgelse under Control af Fattigcommissionen* med fast legd på gården Gonsholt. Med kammerherre Frederik (Fritz) Wilhelm Treschows hjelp ble hun på Gonsholt fram til sin død i januar 1880. Da var hun 86 år og hadde vært på legd i 12 år.

Det er en beskrivende skildring av livet for en fattig husmannsenke. Marthe Hansdatter var ikke alene, men veldig mange i Slemdal var det egentlig ikke som år etter år måtte ta til takke med fellesskapets lovpålagte almisser.

Saktens kan vi i dag undres over hvorfor ikke familien kunne ta seg av den gamle på Dammyra, men på den vesle plassen var det mange prøvelser. Bygslingskontrakten ga husmannen forpliktelser med betaling og arbeid både til Fritzøe-godset og leilendingsgården Island. Han måtte også betale for fellesgoder som skolegang og fattigkasse.

Selv om husmannen var allsidig og dyktig, var det ikke gitt at han alltid hadde lønnet arbeid. Naturalhusholdning med lite utkomme av jorda var svært arbeidskrevende. De hadde ikke hest på Dammyra. For å berge ei enkelt ku gjennom vinteren skulle de ha 94 bører med 30 – 33 kilo fôr, hentet på ryggen fra utslåtter som kunne ligge både én og to kilometer hjemmefra. De hadde sommerfjøs godt oppe i åsen bakom plassen, og melka måtte de bære hjem.

Protokollen for Slemdal Fattigcommission beskriver noen av livets prøvelser for husmannsfolka innpå Skauvane.

Tunet på Dammyra besto av tre bygninger – stue, eldhus og uthus. Mye plass var det likevel ikke. Det var stadig flere rundt bordet enn de vi ser i folketellingene. Datteren Ingeborg fikk husrom med et uekte barn, samme året som Ole Levorsen måtte utgå av fattigforsørgelse. Det varte imidlertid ikke så lenge; halvt år gamle Anne Oline og bestefar Ole døde med bare noen ukers mellomrom på nyåret 1850.

Av neste generasjon bodde Anders og Anne Andersdatter fra Hogstadkåsa med sønnen Johan hjemme på Dammyra, da deres andre sønn Oluf ble født i 1879. Samtidig hadde Anund og Karen fortsatt flere barn i skolealder, så det må være til å forstå at den aldrende Marthe Hansdatter på denne tida var på legd på Gonsholt.

Skovenes Kredsskole

Ved *Skovenes Kredsskole* på Hakhaug var det 12 ukers udelt skole. I følge skoleprotokollen var det i 1882 tre omganger med i alt *40 Skolesøgningsdage*, der barna fikk undervisning i *Læsning – Udvalg af Læsebogen, Kristendomskundskab med Bibelhistorie og Troslære, Sang, Skrivning og Regning*. Dette året hadde Lovise sju og Karine fem dagers fravær, alle med lovlig grunn.

Lærer Kristen Forberg mintes sine meget flinke elever, da han i 1923 ble intervjuet av avisen *Varden* etter 40 års gjerning i Siljan. Med ikke liten stolthet fortalte han at Karine Dammyra etter flytting til Gjerpen av sogneprest Johannes Skaar ble betegnet som ubetinget beste konfirmant – uten å ha forsømt en eneste dag. *Det ble med rette meddelt som noe enestående prisverdig.*

Dammyra var husmannsplass fram til 1869. Dette året ble åtte plasser under Island-gården skilt ut med egne bruksnummer. De gikk dermed over til å være forpakterbruk. Jernverkseier Michael Treschow hadde nedlagt Fritzøe jernverk i 1867-1868 og var i gang med omstrukturering.

Dammyra ligger gjemt og glemt i skauen vest for Sporevann, men Lars Vaagland i Siljan Historielag viste vei slik at jeg en vakker forsommerdag kunne sette meg ned på muren som mest sannsynlig er lødd opp av min tippoldefar.

Betegnelsen husmannsplass hang likevel lenge i. Vi ser av kirkebøkene at presten kalte Anund Dyresen for husmann også etter at han var blitt forpakter. Fortsatt måtte Anund forholde seg til kontrakt med stramme vilkår, så det er ikke sikkert at livet ble så mye lettere som forpakter. Bygdebok-

forfatteren Asbjørn Bakken forteller at avgiften til godset ble forhøyet og at føderådsansvaret kom inn i kontraktene, da plassene ble frigjort fra leilendingsgårdene.

Dammyra fraflyttes

Våren 1884 flyttet Anund Dyresen og Karen med flere av barna til Fjeldalen i Gjerpen. Noen ble likevel boende på Dammyra, som ser ut til å ha vært bebodd fram til 1894.

Anund arvet en gård etter et søskenbarn. Endelig var han selveier. Men etter bare noen år skilte han fra deler av gården i to omganger. Det var neppe av lyst og fri vilje. Også han ble fattigforsørget, og mistet dermed sin stemmerett. Fattigunderstøttede hadde ikke stemmerett før i 1919. Kommunen overtok gård og grunn. Verdien ble satt til 800 kroner, ved overføring av skjøte til *Gjerpens Fattigvæsen* i 1891.

Anund Dyresen, født i Sandsvær 1831, endte sine dager på Foss fattighjem i 1903. Karen Olsdatter, født på Dammyra i Slemdal 1828, bodde de siste årene hos lillesøsteren Berthe Karine på Stubberød i Gjerpen og døde i 1910.

Daniel, gift med Anne Gregoriusdatter fra Gjerpen, fortsatte på Dammyra. Fra 1889 drev han også naboplassen Seteret og flyttet dit. De to tidligere husmannsplassene ble imidlertid aldri slått sammen til én eiendom med ett bruksnummer.

Daniel og Anne fikk fem barn: August 1885, Georg 1887, Daniel 1890, Karl Jonas 1894 (døde bare ett år gammel) og Hans 1896.

En gang før 1910 flyttet også Daniel og Anne med de to yngste til Gjerpen, mens de to eldste ble boende i Siljan. August kom etter hvert til Bjørndalen og Georg til Grønland (Svenskerønningene). De ble altså begge boende i Slemdal.

I Siljan er det i dag fortsatt etterkommere etter husmannsfamilien på Dammyra.

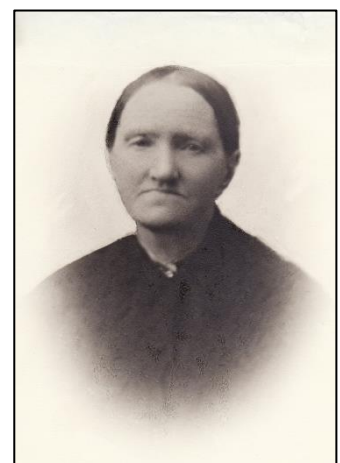
Sluttord

Om far min ikke fortalte noe, så var det et søskenbarn som husket at hun som liten hadde vært med bestemor og noen filletanter i Skien til gamle hustuffer innmed Grorud. Med *lange, glatte kjoler* hadde damene vært på tur til Dammyra...

Selv husker jeg farmor sa at hun som liten gikk barbeint med skoa i handa til Gjerpen kirke, sammen med sin mor Anne Lovise – hun som var oppvokst på Dammyra. De måtte ikke slite på skoa i utide, og tok de ikke på seg før de nærmet seg kirkebakken. Lite forsto jeg den gang av hvilke trange kår som hadde preget denne del av familien gjennom generasjoner.

Kirkebøker, folketellinger, flere bøker og ulike nettsider har vært til hjelp for å nøste opp denne historien, der jeg har funnet nær tilknytning til nesten alle de andre gamle plassene innpå Skauane og rundt om på alle kanter av Skrim.

Anne Lovise Anundsdatter, født og hjemmedøpt på Dammyra 1868.

Med gamle kart, en matrikkel og velvillig bistand fra offentlige arkiver og lokale kjentfolk har vi med dette ikke bare fått tilfredsstilt vår egen nysgjerrighet, men også en av arv for at vår generasjon skal ha noe å overlevere fra de som trådte stiene før oss til de som kommer etter. (2014)

Kilder:

Bøker og andre trykte publikasjoner: *Siljan bygdebok (Asbjørn Bakken), Sandsværs historie VI (Olav Sâtvedt), Gjerpen bygds historie III (Terje Christensen), Siljanbilder (Fylkesmuseet for Telemark og Grenland i samarbeid med Øyvind Valle), Luksefjellminner nr 9, 15 og 17 (Skavan miniforlag) m.fl.*

Aktuelle nettsider: *digitalarkivet.no (gir tilgang til folketellingene 1801, 1865, 1891, 1900 og 1910 m.fl., kirkebøker, pantebøker, emigranter, skiftemateriale, matrikler og jordebøker m.v.), disnorge.no (gravminner, slektsforskerbasen og div. annet), gamlegjerpen.no (med søkemuligheter og lenker også mot slekt og gårder/plasser i Siljan), eidangerslekt.org (gårds- og slektshistorie for Siljan før 1814 under arbeid, folketelling Siljan 1846, Asbjørn Bakkens bygdebok for Siljan, avskrifter av diverse kirkebøker for Eidanger og Siljan m.m.), siljanhistorielag.no (gamle kart, kulturminner, matrikkel 1905, glassplater etter Ole Romsdalen og div. annet), google.no (gir tilgang til mye slektsmateriale) m.fl.*

Takk til: *Jørn Olsen, Gard Strøm, Inger Marie og Kjell G. Myra, Gunvald og Margit Sæthre, Lars Vaagland, Gunn Nordbø Abrahamsen, Marry Wenche Bjørndalen, Tor Bjørvik, Trond Pedersen, Reidar Hagen, IKA Kongsberg, Statsarkivet Kongsberg, Riksarkivet, Treschow-Fritzøe m.fl.*